

HUGO DE GROOT EN DE INNAME VAN BREDA MET HET TURFSCHIP (1590)

Wim Spapens licht het gedicht toe dat de jonge Hugo de Groot rond 1600 schreef over de inname van Breda en de list met het Turfschip. Hij plaatst het gedicht in zijn geschiedenis context. Het gedicht is te lezen op een gravure van B. Dolenda, hangend in het Breda's Museum.

In het Breda's Museum hangt een gravure van Bartholomeus Dolendo, uitgegeven door Hendrick van Haestens, ca. 1600, 355 x 487 mm. Dolendo, geboren omstreeks 1560 in Leiden, was een van de grote graveurs van de zestiende eeuw; Gerard Dou was een van zijn leerlingen. Hij heeft op deze gravure de inname van Breda in 1590 in vier scènes uitgebeeld. De grote ovaalvormige lijst om het geheel en de vier omlijstingen van de scènes zijn door Hugo de Groot van een Latijnse tekst voorzien. In deze bijdrage is het mij vooral om die Latijnse tekst te doen.

Een korte inleiding lijkt mij nodig om een en ander in een historisch kader te plaatsen. Op zaterdag 3 maart 1590, het was juist carnaval, voer het vermaarde turfschip, gevuld met hoestende en proestende soldaten, Breda binnen. Dat gebeurde niet via het door alle toeristen bezochte Spanjaardsgat maar iets noordelijker, via de sluis bij het Kraaienbosch. Het schip was door de Italiaanse wacht niet voldoende geïnspecteerd... In de vroege morgen van zondag 4 maart kropen de zeventig soldaten onder de turf vandaan en bezetten het kasteel. Prins Maurits, plaatsvervangend heer van Breda (de oudste zoon van Willem van Oranje, Philips Willem, zat immers nog gevangen in Spanje), kwam zo weer in het bezit van de Nassaustad, waar de eerste Nassaus in de Grote Kerk hun laatste rustplaats gevonden hebben.

Die Nassaus waren hun carrière in 1403 in Breda begonnen: toen trouwde Engelbrecht I van Nassau met de elfjarige Johanna van Polanen. Maurits had als kind van zijn tijd, de eeuw van de renaissance van de oudheid, grote bewondering voor de klassieke strategen en zijn list met het turfschip moet dan ook als een voorbeeld van renaissance gezien worden: zoals Troje 1190 v.Chr. dankzij de list met het bekende 'paard' werd ingenomen, zo gebeurde dat nu, 1590 n.Chr. met een schip: "Niet ongelyck aan 't houte Grieksche Paart, 't gene oudtyts door de Troyanen, tot hun eygen bederf, binnen de Veste van Troyen gehaalt wierdt."¹

Negen jaar eerder was Breda, dat een speelbal was in de handen van de elkaar bevechtende partijen uit de Tachtigjarige Oorlog, ingenomen door Claude de Barlaymont, heer van Haultepenne, wat met zoveel geweld gepaard ging dat men nog steeds spreekt van de 'furie van Houtepen'. De stad was vanaf dat moment weer bezit van de katholieke koning van Spanje, Philips II, wat tot gevolg had dat, door de vlucht van de protestanten, in 1583 nog maar 483 van de 930 huizen² bewoond waren.

Breda was een stadje met slechts een paar duizend, nu voornamelijk katholieke, inwoners. Of die de herovering door De Héraugières, in opdracht van Maurits, als een bevrijding hebben gezien, is maar zeer de vraag: om niet geplunderd maar wel geplukt te worden moest de stad 87.000 gulden ophoesten. Een bijna onvoorstelbaar hoog bedrag voor die tijd. De katholieken moesten bovendien hun kerken en kapellen afstaan aan de protestanten en

---

¹ Thomas Ernst van Goor, *Beschryving der Stadt en Lande van Breda*, 1744, blz. 154

² Gegevens ontleend aan dr.V. Beermann e.a., *Geschiedenis van Breda II*, 1977

hun heil zoeken in huizen die als noodkerk fungeerden, zoals een paar woningen van begijnen op het begijnhof. Noem dat maar een bevrijding! De Bredanaars hadden tevergeefs bij het onaangenaam verraste Italiaanse garnizoen aangedrongen op verzet.³

Hugo de Groot (1583-1645), die zoals veel eeuwgenoten (Hondius, Vossius, Desiderius Erasmus) zijn naam verlatijnt heeft, het was immers de eeuw van de renaissance van de klassieke oudheid, beheerste blijkbaar het Latijn voldoende om de gravures van Dolendo van een Latijnse tekst te voorzien. Hij was dan ook een wonderkind. De gravure dateert uit 1600. Hugo moet dus een jaar of zestien, zeventien zijn geweest toen hij deze tekst schreef. Op die leeftijd had hij al een eredoctoraat verworven van de universiteit van Orléans en toen hij vijftien was en samen met Van Oldenbarnevelt ontvangen werd door de Franse koning Henri IV, had deze hem begroet met de woorden "Voilà le miracle de Hollande!"

Hieronder volgt de Latijnse tekst met zoveel als mogelijk mijn letterlijke vertaling:

Aspicis Iliacam (quid enim discriminis?) Arcem.
Nonne vides? Laxat claustra virosque Sinon.
Prima Neoptolemi haec nostri victoria : Achille
Qui maior, dici si patietur, erit

*Je aanschouwt een Trojaanse (want wat is het verschil?) Burcht.
Zie je het niet? Sinon⁴ opent de stadspoort en bevrijdt de mannen (uit het 'paard').
Dit is de eerste overwinning van onze⁵ Neoptolemus⁶,
Die, als dat gezegd mag worden, groter dan Achilles zal zijn.*

Hollandos non immerito mirabitur hospes
Ad Vulcani usum cespite posse frui.
Dic mihi iam quanto melius mirabitur idem
Perficere Hollandos cespite Martis opus?

*Een vreemdeling zal terecht zich erover verbazen dat Hollanders
In staat zijn met graszoden (lees: turf) vuur te maken.⁷
Zeg mij nu hoeveel meer dezelfde zich erover zal verbazen
Dat de Hollanders het werk van Mars met turf voltooien?*

Falleris hanc duci qui reris ab hoste carinam:
Fata ratim nobis semper amica trahunt.
Illa subit mediaeq. minans illabitur Arci:
Scilicet haec hosti cymba Charontis erit.

Je vergist je als je denkt dat dit schip door de vijand wordt binnengehaald:

---

³ Zie hierboven voetnoot 2.

⁴ Door de Trojanen gevangengenomen Griek, die het 'paard' binnenhaalde. Hier de Italiaanse stadswacht.

⁵ Onze, d.w.z. prins Maurits

⁶ Neoptolemus, andere naam voor Pyrrhus, zoon van Achilles

⁷ Letterlijk; tot gebruik van Vulcanus

*Het Geluk dat ons altijd goedgezind is, trekt het.
Het duikt op en dreigend glijdt het tot midden in de Vesting:
Zeker zal het voor de vijand de boot zijn van Charon.⁸*

Arx Bredana satis munita est: causa sed, omni
Quae munimento fortior aequa deest.
Quid iuvat excubys non recte parta tueri?
Pro iustis Dominis excubat ipse Deus.

*De Bredase Vesting is voldoende versterkt; maar een rechtvaardige zaak,
Die sterker is dan alle verdediging, ontbreekt:
Wat baat het de wachtpost niet terecht toegeëigende zaken te beschermen?
Voor de rechtvaardige heersers waakt God zelf.*

Tu quae saepe alias improvida capta fuisti,
Nunc quoq. sic domino reddita Breda tuo es.
Res cessit semel illa tibi feliciter: at tu
Disce tuo post haec cautior esse malo.

*Breda, dat in andere tijden vaak niets vermoedend ingenomen is,
Je wordt nu zo ook weer aan je heer teruggegeven.
Deze zaak is deze keer gelukkig voor je afgelopen: maar,
Leer hierna beter te letten op wat je bedreigt.*

Uit de in de voetnoten aangegeven verklaringen blijkt dat de jonge Hugo goed op de hoogte was van de Grieks/Romeinse mythologie. Hij bezat bovendien een bijzondere vaardigheid om die kennis toe te passen op de Bredase situatie. In een tijd waarin de weliswaar oudere Montaigne in het Latijn werd opgevoed, is dat misschien allemaal niet zo verwonderlijk. Latijn was namelijk de voertaal in de wereld van de wetenschap. De naam van het Parijse Quartier Latin getuigt daar nog van. Erasmus schreef zijn *Lof der Zotheid* in het Latijn, *Laus Stultitiae*. Ook voor Hugo de Groot was het vanzelfsprekend dat zijn boeken in die taal geschreven moesten worden: *De jure praedae* (*Over het recht van buit*), *Mare liberum* (*Vrije Zee*), *De jure belli ac pacis*, *De veritate religionis christianae*. Blijft staan dat wij bewondering hebben voor het op zo'n jeugdige leeftijd gepresteerde als de hierboven besproken tekst.

Wim Spapens
juni 2010

---

⁸ Veerman in de onderwereld